

С.В. Нечипорук,
кандидат юридичних наук

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СУДДІВ ЯК ЗАПОРУКА НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Анотація. Належна підготовка майбутніх суддів є передумовою забезпечення незалежності судової влади. У статті формулюються пропозиції щодо удосконалення правового регулювання практичної підготовки суддів у контексті реалізації судової реформи в Україні. Такі пропозиції враховують міжнародний досвід здійснення практичної підготовки суддів та шляхи його адаптації у вітчизняне законодавство.

Ключові слова: практична підготовка, стажування, суддя-наставник, міжнародний досвід, адаптація.

Постановка проблеми. Одним із принципів діяльності судової влади є її незалежність. Однією із граней незалежності є свобода від незнання.

«Коли ж суддя невіглас, — примітив Лафонтен («Віслук, нав'ючений скарбами»), — мантиї шану усю віддають». Якщо хочемо, щоб ця мантия опинилася на тому судді, якого в суді справді шанують і який цілком вільний у рішеннях, що він ухвалює, то такий суддя мусить досконало знатися на предметі, з яким він має справу. Що кращу науку він здобув, то більш незалежний [1].

Відповідно до Рекомендації №(94)12 Комітету Міністрів Ради Європи «Незалежність, дієвість та роль суддів», сьогодні навчання — це безсумнівне право європейського судді. Принцип III — Відповідні умови праці, цієї Рекомендації закликає «укомплектувати штати достатньою кількістю суддів та забезпечити їм перед їхнім призначенням та протягом їхньої кар'єри необхідну професійну підготовку, прикладом якої може бути стажування у

судах та, за можливості, в інших органах та інстанціях влади. Судді не повинні оплачувати таку професійну підготовку; ця підготовка має бути спрямована на вивчення нового законодавства та судової практики. У разі необхідності така підготовка повинна включати навчальні візити до органів влади та судів в європейських та інших зарубіжних країнах»[2].

З кожним роком, тема навчання, як суддів, так і майбутніх суддів, посідає все помітніше місце в міжнародних документах стосовно статусу суддів та їх незалежності.

Метою дослідження є здійснення порівняльно-правового аналізу практичної підготовки суддів у країнах західної Європи для розробки пропозицій з удосконалення процесу практичної підготовки суддів в Україні.

Виклад основного матеріалу. У ряді країн Європи можна бачити кандидатський ценз, як систему вимог та умов допуску до посади судді, що включає загальні та спеціальні кандидатські вимоги. Як правило, до

загальних вимог відноситься громадянство, вища юридична освіта, допустимий вік, практичний досвід роботи в галузі права, високі ділові та моральні якості. Водночас, до спеціальних вимог відноситься спеціальна судова освіта, а також (чи) проходження необхідного стажування.

За міжнародними стандартами держава зобов'язана створити умови для підготовки високопрофесійних суддів, які будуть виконувати роль не лише виконавців, що чітко додержуються букви закону, але й наділити їх критичним мисленням, розумінням духу та принципів закону.

Стажування для майбутніх суддів є поширеною європейською практикою. Так, у Висновку Консультативної ради європейських суддів №4 від 27.11.2003 щодо належної підготовки та підвищення кваліфікації суддів на національному та європейському рівнях наголошується на тому, що в деяких європейських країнах для кандидатів на посаду судді передбачається своєрідне стажування під наглядом досвідченого судді, який ділиться своїми знаннями та надає професійні поради на конкретних практичних прикладах, показуючи, який підхід слід обрати, уникаючи дидактизму [3].

Отже, звернемось до зарубіжного досвіду з аналізованого нами питання.

Відповідні традиції в питаннях формування суддівського корпусу склались у Франції. Досвід цієї країни був широко використаний правовими системами багатьох країн Європи, Азії, Африки та Південної Америки, де протягом останніх десятиріч створені відповідні навчальні заклади із спеціальної підготовки майбутніх суддів. Цей досвід отримав світове визнання [4].

Так, у Франції діє один із перших європейських спеціалізованих на-

вчальних закладів суддівської освіти — Національна школа магістратури, заснована у 1958 році. Навчальні програми цього навчального закладу підготовлені так, що при роботі в аудиторіях з суддею-інструктором, значний час відведено розгляду окремих судових справ і тривалим стажуванням у різних органах юстиції.

Загальний курс навчання триває 31 місяць. Початковий курс триває 3 тижні. Перед початком навчання слухачі проходять тижневе стажування в суді. З метою ознайомлення слухачів із порядком функціонування судових установ, викладачі ведуть з ними жваві дискусії щодо сенсу професії судді.

Наступний етап навчання — «зовнішнє стажування», яке триває 3 місяці і здійснюється поза судовими установами Франції, на підприємствах, в органах місцевого самоврядування, префектурі, іноземних судових установах, інших організаціях.

Після 8 місяців навчання безпосередньо в Школі, слухачі проходять стажування в судових установах, яке триває 14 місяців. Вони знайомляться з діяльністю суду всіх інстанцій, органів розслідування та прокуратури, поліцейських та жандармських служб, виправних установ, судових виконавців.

Стажування у адвокатів протягом 2-х місяців дає можливість слухачам вивчити на практиці їх повноваження та обов'язки.

І завершальним етапом навчання в Національній школі магістратури — є стажування в судових установах на тій посаді, яку слухач буде займати надалі [4].

Слухачі Національної школи магістратури відносяться до суддівського корпусу, вони мають право брати участь у судовій діяльності, однак без

права підпису, та їм виплачується державне утримання. Слухачі зобов'язані зберігати службову таємницю. Перед участю у судовій діяльності вони приймають перед апеляційним судом присягу [5].

Як бачимо, практична підготовка майбутніх суддів у Франції проходить у вигляді стажування у різноманітних органах та інститутах послідовно: адаптація у суді, стажування у адвоката, в органах розслідування, в пенітенціарній службі, в апеляційному суді, у судах цивільної і кримінальної юрисдикції, у суді для неповнолітніх, також секретарем судового засідання. Стажування проводиться під керівництвом судді-наставника, що визначається на законодавчому рівні. Тут же визначаються права кожного, як слухача, так і наставника. Таке стажування в рамках Навчальної програми займає майже 70% часу.

Звернемось до досвіду підготовки суддів у Австрії.

В Австрії обов'язковою вимогою для претендентів на посаду судді є отримання спеціальної освіти, строк набуття якої становить 5 років.

Практична частина освіти майбутніх суддів здійснюється під керівництвом спеціально виділених та закріплених за ними суддів-наставників, яких призначає колегія суду.

Весь цикл спеціальної освіти (до призначення на посаду судді) розбивається на сім етапів. Перший етап включає в себе як мінімум річну судову практику під керівництвом не менше трьох суддів-наставників з одночасним проходженням підготовчих курсів. На другому — відбувається призначення на посаду судді-стажера Міністерством юстиції на підставі рекомендації колегії Вищого суду землі. На третьому етапі (після призначення на посаду судді-стажера) здійс-

нюється дворічне навчання при суді, прокуратурі чи інших органах (адвокатурі, органах управління, Міністерстві юстиції чи в органах виконання покарання).

Четвертий етап — це рік навчання безпосередньо у судовій академії. Навчання в судовій академії сприяє здійсненню самої мети навчання, орієнтує теоретичні знання кандидата і його майбутню практичну діяльність на правильне застосування закону. На цьому етапі передбачається не тільки проведення інтенсивних курсів навчання з окремих галузей права, але й спеціальну судову практику. Наприклад: двотижневий курс із земельного права — потім чотиритижнева практика в земельних органах; однотижневий курс житлового права — чотиритижнева практика в житлових органах; тритижневий курс виконавчого права — шеститижневий курс практики у виконавчих органах. На п'ятому етапі проводиться практика при суді, прокуратурі, адвокатурі чи в одному з перерахованих вище органів управління, чи виконання покарання з метою закріплення отриманих знань та навиків.

З австрійського досвіду можемо бачити складний і тривалий процес підготовки професійних суддів, головними рисами якого є гнучке поєднання практичної підготовки протягом стажування в різних державних органах (з перевагою судових) та спеціальним, теоретичним вдосконаленням при навчанні в судовій академії [6]. Відповідно, акцент у підготовці майбутніх суддів ставиться на практичну підготовку, яка серед передбачених етапів навчання складе майже 80% часу. Така підготовка забезпечується призначеними колегією суддів суддя-наставниками, що закріплено відповідними нормативними актами.

Більш спрощену, ніж у Австрії та Франції, має процедура спеціальної судової освіти в Німеччині та Італії.

У Німеччині питання практичної підготовленості претендентів на посаду судді, подібно австрійському та французькому, вирішується на законодавчому рівні. Так, згідно “Німецького закону про суддів” право претендувати на заняття судової посади набуває особа, яка пройшла підготовче службове стажування, так звану підготовчу службу і здала після цього державний іспит. В §5b закону встановлюється, що підготовче службове стажування продовжується два роки. Стажування проводиться в обов’язковому порядку перш за все в суді, який розглядає справи загальної цивільної підсудності, в суді по кримінальним справам або в прокуратурі, в установі управлінського профілю, а також при адвокатіві.

Згідно §10 даного закону, в дворічний строк обов’язкового стажування можуть бути зараховані стаж роботи в якості чиновника високого рангу, в якості службовця на державній службі в Німеччині чи на службі в якій-небудь міждержавній чи міжнародній організації, якщо ця діяльність за своїм характером і значенням відповідала службовій діяльності високого рангу; в якості такого, що захистив докторську дисертацію викладача права в німецькому університеті; в якості адвоката, нотаріуса чи асесора при адвокатіві чи нотаріусові; в іншій сфері, де робота сприяє отриманню знань і досвіду, які необхідні для виконання суддівських обов’язків.

В Італії ті претенденти на посади суддів, які успішно склали відкриті конкурсні іспити, направляються, в якості кандидатів на відповідні посади, у суди першої інстанції при апеляційних судах для проходження

передбаченої підготовки (Указ Президента від 17 липня 1998 р.) [7].

Тривалість підготовки визначається Вищою радою магістратури Італії і зазвичай складає дванадцять місяців. Навчання передбачає перебування в суді і виконання певних службових обов’язків щодо цивільних і кримінальних справ, одноосібно або ж якості заступника судді.

Італія належить до тих небагатьох європейських країн, де нема школи або академії для підготовки судових кадрів. Відтак, вся підготовка суддів безпосередньо організується, здійснюється і контролюється Вищою радою, якій допомагають інші колегіальні органи (судові ради чи окружні комісії) та окремі досвідчені й авторитетні судді та прокурори. Процес навчання кандидатів у судді спрямовується на забезпечення належної професійної підготовки та перевірку їхньої спроможності до виконання судових обов’язків.

Важливо, що термін навчання складається з двох основних частин:

— період загальної підготовки, коли кандидати працюють у різних структурних підрозділах судів;

— період спеціалізованої підготовки, коли кандидат за направленням працює саме в тій палаті суду, на якому він зупинив свій вибір після одержання остаточної оцінки на конкурсних іспитах.

Таким чином, особливі кандидатські вимоги щодо професійності встановлено в Німеччині та Італії. В цих країнах головний важіль професіоналізму суддів зосереджений на практичній підготовці кандидатів. До призначення на посаду, асесор (стажер) під наглядом суддів-наставників проходить обов’язкове стажування в судових установах, державних органах та адвокатурі. Однак, на відміну від

Австрії та Франції, спеціальне судове навчання кандидатів у цих країнах не передбачено.

Слід відзначити, що з появою в Україні спеціального закладу для підготовки суддів, а саме Національної школи суддів, Україна врахувала міжнародні стандарти у вирішенні питання навчання майбутніх суддів.

Відповідно, виконується пункт 2 Висновків першої експертної комісії Міжнародної асоціації суддів «Добір та підготовка суддів у сучасному суспільстві» 1996 р. [8] про те, що суддя повинен отримувати спеціальні знання, які він не міг здобути в університеті.

Так, відповідно до вимог статті 70 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» однією із вимог для призначення на посаду судді є проходження кандидатами на посаду судді спеціальної підготовки.

Стаття 77 закону передбачає складові спеціальної підготовки, а саме: теоретичну та практичну підготовку судді в Національній школі суддів України.

«Програму, навчальний план та порядок проходження спеціальної підготовки кандидатами на посаду судді затверджує Вища кваліфікаційна комісія суддів України за рекомендацією Національної школи суддів України. Спеціальна підготовка проводиться протягом дванадцяти місяців (якщо інший строк не визначений рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України) за рахунок коштів Державного бюджету України» [10].

Навчальний план, відповідно до якого сьогодні проводиться спеціальна підготовка, передбачає 41% часу на практичну підготовку (стажування) в місцевих судах та 5% — на ознайомчі візити (зустрічі).

У багатьох європейських державах строк спеціальної підготовки канди-

датів набагато довший, ніж в Україні, при цьому акцент відведено на практичну підготовку із законодавчим визначенням порядку її проведення, що слід підтримати. Адже, стажування повинно, насамперед, готувати у практичному вимірі до виконання професії судді; надавати можливість застосовувати матеріальне право при підготовці до ухвалення рішення; формувати навик об'єктивної і неупередженої оцінки обставин, засвоєння дотримання своєчасності виконання завдань та ефективного використання часу — шляхом правильного планування діяльності і організації роботи; формування культури роботи — проявів культури ставлення до сторін і співробітників, належного одягу, стилю і мови висловлювань на робочому місці та створення позитивної атмосфери на роботі.

Належний практичний рівень підготовки сприятиме зменшенню кількості помилок у діяльності майбутнього судді.

Також, видається доречним конкретизувати органи, установи та їх структури, в яких має проводитись практична підготовка та відповідно у якій формі. Передбачити можливості визначення (призначення) в кожній установі відповідальних (контактних осіб) для забезпечення реалізації та проходження стажування.

Досвід підготовки кадрів для судової системи, що існує в європейських країнах, може бути корисний для України у частині, що стосується наставництва. Адже, наставник відіграє ключову роль у процесі практичної підготовки, тому що майбутній суддя перейматиме його досвід та буде оцінений наставником. Саме за порадами наставника будуватимуться основи професійної ідентичності майбутнього служителя Феміди.

Висновки. Наведене порівняння порядку практичної підготовки майбутніх суддів у Франції, Австрії, Німеччині, Італії та Україні засвідчує, що на сьогодні існуюча в нашій державі система практичної підготовки майбутніх суддів потребує удосконалення з метою адаптація національного законодавства до положень міжнародно-правових норм та з урахуванням світового досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Освіта суддів упродовж життя: законодавче забезпечення, фінансування та змістовне наповнення. Досвід країн Європи. Матеріали круглого столу. — Київ, 13-14 вересня 2007 р.
2. Рекомендація N (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323).
3. Висновок № 4 (2003) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо належної підготовки та підвищення кваліфікації суддів на національному та європейському рівнях // Право України. — 2011. — № 11-12. — С. 334.
4. Халдеев Л., Симкин Л. Подготовка судей во Франции// Российская Юстиция.—1994. — №1.— С.54-62
5. Органический закон о статусе магистратуры : Ордонанс № 58-1270 от 22 декабря 1958 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://constitutions.ru/?p=8150>.
6. Марцинкевич А. Вимоги до кандидата на посаду судді: зарубіжний досвід [Електронний ресурс]. — Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua|...|giirbis_64.exe.
7. Италия. Конституция и законодательные акты: Пер. сит. — М.: Прогресс,1998. — 428 с.
8. Висновки «Набір та навчання суддів у сучасному суспільстві». Перша експертна комісія Міжнародної Асоціації Суддів // [Електронний ресурс]. — Амстердам. — 1996, 22-26 вересня. — Режим доступу: http://www.judges.org.ua/article/int_stand.pdf.
9. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06. 2016 р. № 1402-VIII. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
10. Міжнародні стандарти незалежності суддів: Збірка документів. — К.: Поліграф-Експрес, 2008 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.judges.org.ua/article/int_stand.pdf

Нечипорук С.В.

Практическая подготовка будущих судей как гарантировать независимость судебной власти.

Аннотация. Надлежащая подготовка будущих судей является основным обеспечения независимости судебной власти. В статье сформулированы предложения по улучшению правового регулирования практической подготовки и обучения судей, в контексте осуществления судебной реформы в Украине. Эти предложения основываются исходя из существующего международного опыта практического обучения судей и его адаптации в национальное законодательство.

Ключевые слова: практическое обучение, стажировка, судья-наставник, международный опыт, адаптация.

S. Nechiporuk

Practical training of future judges how to guarantee the independence of the judiciary.

Summary. Proper training of future judges are a prerequisite for ensuring the independence of the judiciary in the village dads those proposals uof oto improve legal regulation of practical training of judges in the context of the implementation of the judicial reform in Ukraine such offers take into account the international experience of realization of practical training of judges and how to adapt it in domestic legislation.

Keywords: practical training, internships, judge-tutor, international experience, adaptation.